

# ЗМІСТ

|                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------|----|
| ПОРАДНИК НА ЩОДЕНЬ ( <i>Іван Дзюба</i> ) . . . . .                    | 3  |
| ВСТУП . . . . .                                                       | 7  |
| <b>ФОНЕТИКА Й ВИМОВА</b> . . . . .                                    | 16 |
| Вимовні норми . . . . .                                               | 16 |
| Випадні звуки . . . . .                                               | 22 |
| Чергування <i>о, е з і</i> . . . . .                                  | 23 |
| Запорізька (не <i>Запорозька</i> ) Січ . . . . .                      | 24 |
| <b>НАГОЛОС</b> . . . . .                                              | 26 |
| <b>ЛЕКСИКА</b> . . . . .                                              | 33 |
| Синонімічне багатство української мови . . . . .                      | 33 |
| Багаточисленний, малочисленний чи численний,<br>нечисленний . . . . . | 36 |
| Баня, маківка, склепіння, шатро, а не <i>купол</i> . . . . .          | 37 |
| Барва і фарба . . . . .                                               | 37 |
| Безпечний і безжурний, безтурботний, недбалий . . . . .               | 38 |
| Бібліотека, книгозбірня . . . . .                                     | 38 |
| Бігун, біженець, утікач . . . . .                                     | 38 |
| Близько, біля . . . . .                                               | 39 |
| Блюдо й страва . . . . .                                              | 40 |



|                                                                                      |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Вагання і коливання . . . . .                                                        | 40 |
| Вантаж, а не <i>груз</i> . . . . .                                                   | 40 |
| Варто і досить . . . . .                                                             | 41 |
| Великдень, Пасха, Трійця . . . . .                                                   | 41 |
| Великий та крупний . . . . .                                                         | 42 |
| Веслування і гребля . . . . .                                                        | 43 |
| Визволення і звільнення . . . . .                                                    | 43 |
| Виняток і виключення . . . . .                                                       | 44 |
| Вираз і вислів . . . . .                                                             | 44 |
| ✓ Вищий, нижчий, а не <i>вищестоящий</i> ,<br><i>нижчестоящий</i> . . . . .          | 45 |
| Відміняти (відмінювати) і скасовувати . . . . .                                      | 45 |
| Відтак, потім, після того . . . . .                                                  | 46 |
| Вітрило, парус . . . . .                                                             | 46 |
| Вояк, солдат . . . . .                                                               | 47 |
| Вродливий (уродливий) і потворний . . . . .                                          | 48 |
| Гадати і ворожити . . . . .                                                          | 48 |
| Галузь, царина, ділянка, область . . . . .                                           | 49 |
| Головка і качан . . . . .                                                            | 50 |
| Грецький горіх чи волоський горіх . . . . .                                          | 50 |
| Громада і община . . . . .                                                           | 50 |
| Дев'яносто і дев'ятдесят . . . . .                                                   | 51 |
| Доля і частка . . . . .                                                              | 51 |
| Древній чи стародавній, прадавній,<br>предковичний та ін. . . . .                    | 52 |
| Дурний і поганий . . . . .                                                           | 53 |
| Дякуючи і завдяки . . . . .                                                          | 53 |
| Займатися і працювати, робити, навчатися . . . . .                                   | 54 |
| Заставляти і змушувати, примушувати, силовати . . . . .                              | 54 |
| Збігатися, зіставляти, а не <i>співпадати</i> , <i>співставляти</i> . . . . .        | 55 |
| Звертатися і поводитися . . . . .                                                    | 55 |
| Здібний і здатний . . . . .                                                          | 56 |
| Змінювати (зміняти) і зраджувати . . . . .                                           | 56 |
| Інакодумець, а не інакомислячий . . . . .                                            | 57 |
| Кепкувати і жартувати . . . . .                                                      | 57 |
| Лише і тільки . . . . .                                                              | 58 |
| Любий і будь-який, усякий . . . . .                                                  | 58 |
| Масло і олія . . . . .                                                               | 59 |
| Місто і містяни (замість городяни) . . . . .                                         | 59 |
| Навчальний, а не <i>учбовий</i> , виш, а не <i>вуз</i> . . . . .                     | 60 |
| Наказувати і карати . . . . .                                                        | 60 |
| Накалятися, закалятися і розпалюватися,<br>гартуватися . . . . .                     | 61 |
| Наречений і жених . . . . .                                                          | 61 |
| Незаможний, малозабезпечений, низькооплачуваний,<br>а не <i>малоімуций</i> . . . . . | 62 |



|                                                                               |           |
|-------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| Незважаючи і не дивлячись . . . . .                                           | 62        |
| Одержувати, отримувати, діставати, здобувати, набувати . . . . .              | 63        |
| Останні і (всі) інші, решта . . . . .                                         | 63        |
| Палац, палацовий і двірець, двірцевий . . . . .                               | 64        |
| Пара і пар . . . . .                                                          | 64        |
| Парубок, а не <i>холостяк</i> . . . . .                                       | 65        |
| Підодіяльник чи підковдра . . . . .                                           | 65        |
| Площа і майдан . . . . .                                                      | 65        |
| Позитивний, додатний, ствердний і негативний, від'ємний, заперечний . . . . . | 67        |
| Поступ і хода . . . . .                                                       | 68        |
| Поширювати і розповсюджувати . . . . .                                        | 68        |
| Пристрасний, безпристрасний і небезсторонній, безсторонній . . . . .          | 69        |
| Річище і русло . . . . .                                                      | 69        |
| Робочий і робітничий . . . . .                                                | 70        |
| Родина, сім'я, сімейство . . . . .                                            | 70        |
| Розв'язувати і вирішувати . . . . .                                           | 71        |
| Свійський і домашній . . . . .                                                | 71        |
| Скарб і майно . . . . .                                                       | 71        |
| Скарбниця, державна скарбниця, а не казна, казначейство . . . . .             | 72        |
| Складати і становити . . . . .                                                | 73        |
| Спілка і союз . . . . .                                                       | 73        |
| Стакан, підстаканник чи склянка, підсклянник . . . . .                        | 74        |
| Суперечність, а не <i>протиріччя</i> . . . . .                                | 75        |
| Суспільство, громада, товариство, світ . . . . .                              | 75        |
| Торкатися і рушати . . . . .                                                  | 76        |
| Тривати і продовжуватися . . . . .                                            | 77        |
| Цукор і сахар . . . . .                                                       | 77        |
| Часопис, журнал і газета . . . . .                                            | 77        |
| Що і який, котрий . . . . .                                                   | 78        |
| Відроджувані синоніми . . . . .                                               | 79        |
| <b>Привабливість і підступність паронімів</b> . . . . .                       | <b>80</b> |
| Банкрот чи банкрут . . . . .                                                  | 82        |
| Болільник чи вболівальник (уболівальник) . . . . .                            | 83        |
| Вид і краєвид . . . . .                                                       | 84        |
| Вихідний і висхідний . . . . .                                                | 85        |
| Військовий і воєнний . . . . .                                                | 85        |
| Гречанка (турчанка, німка) чи грекиня (туркеня, німкеня) . . . . .            | 86        |
| Гривня і гривна . . . . .                                                     | 86        |
| Данець, данка, данський, а не <i>датчанин, датчанка, датський</i> . . . . .   | 87        |



## ЗМІСТ

|                                                                                                  |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Дивний і дивовижний . . . . .                                                                    | 87  |
| Дощовий і дощовитий . . . . .                                                                    | 88  |
| Духівництво і духовенство . . . . .                                                              | 88  |
| Жертовний, а не <i>жертвенний</i> . . . . .                                                      | 89  |
| Житловий і жилий . . . . .                                                                       | 89  |
| Завдання і задача . . . . .                                                                      | 90  |
| Загальний, а не <i>всезагальний</i> . . . . .                                                    | 90  |
| Звичайно і зазвичай . . . . .                                                                    | 91  |
| Замерзнути і змерзнути . . . . .                                                                 | 92  |
| Змішаний і мішаний . . . . .                                                                     | 92  |
| Знімання, знімальний, а не <i>зйомка, зйомочний</i> . . . . .                                    | 92  |
| Зрівняти і порівняти . . . . .                                                                   | 93  |
| Індійці й індіанці . . . . .                                                                     | 93  |
| Італійський та італський . . . . .                                                               | 94  |
| Казармовий, фірмовий, а не <i>казармений, фірмений</i> . . . . .                                 | 94  |
| Казка і каска . . . . .                                                                          | 94  |
| Кампанія і компанія . . . . .                                                                    | 95  |
| Качка і хитавиця . . . . .                                                                       | 95  |
| Ласиця, самиця, палиця, полиця, а не <i>ласка, самка, палка, полка</i> . . . . .                 | 96  |
| Людний і людяний . . . . .                                                                       | 96  |
| Міркування і розмірковування . . . . .                                                           | 97  |
| Морквяний, а не <i>морковний</i> . . . . .                                                       | 97  |
| Належність, а не <i>приналежність</i> . . . . .                                                  | 97  |
| Натхнений, недоторканий, нездійснений і <i>натхненний, недоторканний, нездійснений</i> . . . . . | 98  |
| Оаза і оазис . . . . .                                                                           | 99  |
| Особа і лице . . . . .                                                                           | 99  |
| Особовий і особистий . . . . .                                                                   | 99  |
| Пам'ятка і пам'ятник . . . . .                                                                   | 100 |
| Поверховий і поверхневий . . . . .                                                               | 100 |
| Пожежник і пожежний . . . . .                                                                    | 101 |
| Попит і пропонування (а не <i>пропозиція</i> ) . . . . .                                         | 102 |
| Постачальник, а не <i>поставицк</i> . . . . .                                                    | 102 |
| Приморозки і заморозки . . . . .                                                                 | 103 |
| Причинний і причиновий . . . . .                                                                 | 103 |
| Просвітитель чи просвітник? . . . . .                                                            | 104 |
| Рублевий, а не <i>рубльовий</i> . . . . .                                                        | 105 |
| Свідोцтво і свідчення . . . . .                                                                  | 105 |
| Усмішка і посмішка . . . . .                                                                     | 106 |
| Утаємничений (втаємничений) і таємничий . . . . .                                                | 106 |
| Фатальний, а не <i>роковий</i> . . . . .                                                         | 106 |
| Чотириногий, а не <i>четвероногий</i> . . . . .                                                  | 107 |
| Якович, Яківна, а не <i>Яковлевич, Яковлівна</i> . . . . .                                       | 108 |



|                                                                                              |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| Міжмовна паронімія . . . . .                                                                 | 108        |
| Особові імена та прізвища . . . . .                                                          | 109        |
| Про термінологію . . . . .                                                                   | 116        |
| Дещо з ономастики . . . . .                                                                  | 118        |
| Відтопонімічні назви . . . . .                                                               | 122        |
| Про астрономічні назви . . . . .                                                             | 123        |
| Лексика іншомовного походження . . . . .                                                     | 125        |
| Невмотивовані росіянізми . . . . .                                                           | 129        |
| Про мову реклами . . . . .                                                                   | 134        |
| Найпоширеніші помилки слововживання . . . . .                                                | 137        |
| <b>ФРАЗЕОЛОГІЯ . . . . .</b>                                                                 | <b>138</b> |
| А хура й досі там, а віз і нині там . . . . .                                                | 144        |
| Впадати (а не <i>кидатися</i> ) в око (очі, вічі) . . . . .                                  | 144        |
| Грати роль і відігравати роль . . . . .                                                      | 144        |
| Гривня і копійка . . . . .                                                                   | 145        |
| Давати згоду, схвалювати, підтримувати, погоджуватися,<br>а не <i>давати добро</i> . . . . . | 145        |
| Давати спокій, а не <i>залишати в спокої</i> . . . . .                                       | 146        |
| Довкілля, навколишнє, довколишнє (а не <i>оточуюче</i> )<br>середовище . . . . .             | 146        |
| Доводити до відома, а не <i>ставити у відомість</i> . . . . .                                | 146        |
| Завдавати удару, а не <i>наносити удар</i> . . . . .                                         | 147        |
| Здавати собі справу (а не <i>звіт</i> ) . . . . .                                            | 147        |
| З дощу та під ринву та ін. (а не тільки з <i>вогню</i><br><i>та в полум'я</i> ) . . . . .    | 147        |
| Знічев'я, а не <i>від нічого робити</i> . . . . .                                            | 148        |
| Квартира з усіма вигодами (не <i>зручностями</i> ) . . . . .                                 | 148        |
| Мати рацію, а не <i>бути правим</i> . . . . .                                                | 148        |
| Моя хата скраю, а не <i>моє діло сторона</i> . . . . .                                       | 150        |
| На тобі, небоже (а не <i>Боже</i> ), що мені негоже . . . . .                                | 150        |
| Не в тім'я битий, а не <i>не ликом шитий</i> . . . . .                                       | 151        |
| Робити внесок і вносити вклад . . . . .                                                      | 151        |
| Сміятися на кутні. Кутній (а не <i>корінний</i> ) зуб . . . . .                              | 152        |
| Становити інтерес і представляти інтереси . . . . .                                          | 152        |
| Тягар (а не <i>вантаж</i> ) обов'язків . . . . .                                             | 152        |
| Форми вітання й прощання . . . . .                                                           | 153        |
| Фразеологічні й нефразеологічні відповідники<br>рос. <i>следовать</i> . . . . .              | 153        |
| Як учитель, а не <i>в якості учителя</i> . . . . .                                           | 154        |



|                                                                                                                                             |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>МОРФОЛОГІЯ І СИНТАКСИС</b> . . . . .                                                                                                     | 156 |
| <b>Активні та пасивні дієприкметники</b> . . . . .                                                                                          | 156 |
| <b>Словотворчі та відмінкові особливості</b> . . . . .                                                                                      | 159 |
| Батькові — давальний відмінок, батьку! —<br>кличний відмінок . . . . .                                                                      | 159 |
| Біблійний, міліційний (а не <i>біблейський</i> ,<br><i>міліцейський</i> ) . . . . .                                                         | 160 |
| Біль — болю (а не <i>болі</i> ) і біль — білі . . . . .                                                                                     | 161 |
| Болгари — болгар, але поляки — поляків,<br>кияни — киян, але одесити — одеситів . . . . .                                                   | 161 |
| Бубон — бубна, але бюлетень — бюлетеня . . . . .                                                                                            | 161 |
| Буряківник, картопляр, кукурудзівник, лісівник,<br>луківник, рисівник, рослинник, садівник, хмеляр,<br>а не <i>буряковод</i> і под. . . . . | 162 |
| Вісь, осі (не <i>вісі</i> ) . . . . .                                                                                                       | 162 |
| Віче — іменник відмінюваний . . . . .                                                                                                       | 163 |
| Два студенти, два чоловіки і два чоловіка . . . . .                                                                                         | 163 |
| Діяч і діячка, кореспондент і кореспондентка, лікар<br>і лікарка, поет і поетка, поетеса . . . . .                                          | 164 |
| Золоте (не <i>золоті</i> ) колосся . . . . .                                                                                                | 165 |
| Кахлі, меблі, а не <i>кахель</i> , <i>мебля</i> . . . . .                                                                                   | 165 |
| <b>Кличний відмінок</b> . . . . .                                                                                                           | 167 |
| <b>Морфологічні варіанти</b> . . . . .                                                                                                      | 170 |
| Компостувати, а не <i>компостирувати</i> . . . . .                                                                                          | 170 |
| Малина й полуниці, ожина й суниці, смородина<br>й порічки . . . . .                                                                         | 170 |
| Міць, родовий відмінок моці, а не <i>міці</i> . . . . .                                                                                     | 172 |
| Нежить — нежитю (не <i>нежиті</i> ) . . . . .                                                                                               | 172 |
| Очі, очима (не <i>очами</i> ); плечі, плечима (не <i>плечами</i> ) . . . . .                                                                | 172 |
| Пан, пані, панна, добродій, добродійка, товариш,<br>товаришка . . . . .                                                                     | 173 |
| Чорнило, а не <i>чорнила</i> . . . . .                                                                                                      | 174 |
| Шевченків край — Шевченкового (не <i>Шевченкова</i> ) краю<br>Безособові й активні конструкції . . . . .                                    | 175 |
| <b>Вибір синтаксичної побудови</b> . . . . .                                                                                                | 176 |
| В Україні і на Україні . . . . .                                                                                                            | 176 |
| Дні й місяці . . . . .                                                                                                                      | 177 |
| Згідно з опитуванням, а не <i>згідно опитування</i> . . . . .                                                                               | 178 |
| Конструкції з прийменником <i>по</i> . . . . .                                                                                              | 178 |
| Котра година? . . . . .                                                                                                                     | 179 |
| На адресу і за адресою . . . . .                                                                                                            | 181 |
| <b>Фонеми Г та Ґ</b> . . . . .                                                                                                              | 182 |

---

## ЗМІСТ

---

|                                                       |     |
|-------------------------------------------------------|-----|
| РОЗДУМИ Й КОМЕНТАРІ . . . . .                         | 201 |
| Незалежна держава й державна мова . . . . .           | 201 |
| Зоря нашої мови . . . . .                             | 208 |
| Невичерпність мовних скарбів . . . . .                | 212 |
| «КаСки» з «телерадіоКомпанії» . . . . .               | 218 |
| Граматичні й неграматичні думки про Україну . . . . . | 221 |
| Непереконливі репліки запальних роздумів . . . . .    | 228 |
| ПІСЛЯСЛОВО . . . . .                                  | 232 |